

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2021. augusztus 20.

XXI. évfolyam, 3. sz.

ISSN1451-1762

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

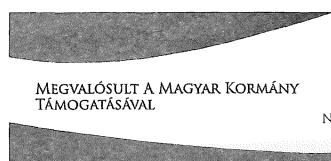
A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban az idén nyolcvanéves Gyurkovics Hunor alkotásaiból adunk válogatást.

A címlapon: Szent István letekint a mai magyarjaira

A hátlapon: A hét vezér

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Bata János	Húsz év Aracs	5
Vajda Gábor	A Magyar Szó – sok szék között	9
Bogdán József	Galagonyás temploma... ..	12
Dancs Rózsa	Magyarok, lengyelek közös védőszentje, Jézus anyja, Mária ..	15
Konrad Sutarski	Zbigniew Herbert és a lengyel irodalmi Nobel-díjasok	18
P. Maklári Éva	Versek	22
Döbrentei Kornél	Életigenlés kalákában	23
Hódi Sándor	A magyar nyelv jelene és jövője	31
Radnai István	Versek	34
Bicskei Zoltán	A sár arany	36
Huszár Zoltán	Utcabeliek – II. rész	42
Zóka Péter	Kodolányi János nemzetképe és helye a népi mozgalomban ..	46
Széki Soós János	Hagyások II.	50
Bakonyi István	A felülemelkedés és az örök távlatok igénye	53
Borsányi Katinka	Versek	55
Stanyó Tóth Gizella	Lélektől lélekgig, továbbmenve a Szentlélek vezetete úton	57
Marcsó Vilma	Oltalom	60
Gutai István	Magyarnak kell lenni!	62
Pósa Zoltán	Versmeditációk hitről, hűségéről, hazaszeretetről	68
Julesz János	Covidba zártan	74
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XIV.	76
Tráser László	Cédulák XXX.	79
Diószegi György Antal	Lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentősége 896-tól az 1396-os nikápolyi csatáig	83
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – II. rész	94
Gyurkovics Hunor	szakmai életrajza	109
Szines melléklet		113

A történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – II. rész

III. Az egykori Bánlaki járás ma Romániához tartozó települései – Trianon után

Amint azt már említettük, a történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásából hat helység került Romániához: az egykori járási székhely, Bánlak, továbbá Dócz, Karátsonyfalva, Karátsonyiliget, Partos és Tolvád.

Bánlak (Banloc) földesura a Karátsonyi család volt. A név valószínűleg nem cseng ismeretlenül a Délvidék történelme iránt érdeklődő olvasó számára. A török elleni harcokban jelentős katonai érdemeket szerző, Erdélyből származó¹ Karátsonyi Bogdántól – 1781-ben – kezdődött a család története a történelmi Torontál vármegye területén. Nevük is utalt Torontál vármegyei birtokaikra: „*Karátsonyfalvi és beodrai nemes és gróf Karátsonyi család*”. Birtokaik jórészt Beodrán (Ново Милошево/Novo Miloševo), másrészt a vármegye Bánlaki járásában feküdtek. Jelmondatuk a következő volt: „*Pietate, honore et perseverantia!*”, azaz „*Odaadással, tisztelettel és állhatatossággal!*”²

A Karátsonyi család tagjai sokat tettek az ország és Torontál vármegye mezőgazdaságáért, valamint a lótenyésztés fejlesztésért. Emellett jelentős összegeket adományoztak jótékonyági célokra is. A történelmi Torontál vármegye politikai életében egészen az al-, illetve a főispáni tisztéig vitték. A Karátsonyi család Bánlakon egy pompás kastélyt is építtetett a maga számára.

Reszneki Reiszig Ede történész a bánlaki kastélyról a következőket jegyezte le: „*Karátsonyi Lázár itt 1793-ban kastélyt építtetett, mely jelen-*

leg gróf Karátsonyi Jenőé. E kastély termeiben nagyon sok érdekes és értékes régiség és műkincs van felhalmozva. Remek empire-bútorok, régi japán falszőnyegek, régi híres mesterek festményei, gazdag családi képtár, régi olasz medaillon-reliefképek karrarai márványból, régi családi fegyvergyűjtemény, rokokó bútorok, értékes antik legyezők, miniature-festmények stb. stb. A kastélyhoz tartozó remek parkban pedig, külön e célra emelt épületben, vannak elhelyezve a gróf egyiptomi útjából származó gazdag néprajzi gyűjtemény, egyiptomi bútorok, edények, egy múmia stb. A parkban, emléktáblával megjelölve, áll egy ákácza, ama 100 darab közül, melyeket Mária Terézia uralkodása alatt Amerikából hoztak be, 1740-1780 között. A hatalmas fa még ma is egészséges és virul.”³ Megjegyezzük, hogy mindez már a múlté.

Az első világháború végén, illetve azt követően a terület előbb szerb, majd román megszállás alá került. A Karátsonyi család és annak kastélya is innentől számíthatja a hanyatlást. A Karátsonyiak nem tudták anyagilag fenntartani a kastélyukat, ezért 1935-ben eladták. Ekkor II. Károly román király (1930–1940) nővére, Erzsébet vette meg. A második világháborút követően a kommunista hatalomátvétellel az épület állami tulajdonba került. Addigra azonban vandál módon feldúlták és kifosztották az egykor gazdag kastélyt. A román kommunizmus idején különféle célokra használták, volt például tsz-iroda, illetve szociális intézmény. Az épületegyüttes állaga folyamatosan romlott, az egykor csodás park elvadult, a természet vette birtokba. A kastély pusztulását

¹ A Karátsonyiak eredetileg Örményországból származtak, onnan vándoroltak előbb Moldva, majd pedig Erdély területére. A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

² A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

³ Reiszig 1912, 21–22. pp.

az 1991. évi földrengés is jelentősen elősegítette. Az épület hosszú évek óta felújítás alatt áll, ennek ellenére a kastélypark a közelmúltban is szinte áthatolhatatlan dzsindzsás volt, a gloriette és más, különféle parkbeli épületek lepusztultak. Jelenleg a romániai műemlékek jegyzékében a TM-II-a-A-06177 sorszámon szerepel a kastély.⁴ Remélhetőleg a román állam a közeljövőben helyreállítja az egykori Karátsonyi-kastélyt és annak parkját, amely méltó díszje lehetne a továbbra is jobbára román ajkú Bánlaknak, amely 1910 és 2011 között – egy évszázad alatt – népességének 48,6%-át (1379 fő) veszítette el.

Az egykori járási székhelyen – 1910-ben – még a népesség 15,1% volt magyar anyanyelvű. Száz évvel később, a 2011. évi román népszámlálás adatai szerint a magyarság soraiból alig maradt hírmondó is. Mindössze hat fő (0,4%) vallotta magát magyar nemzetiségű személynek a jobbára románok és romák által lakott faluban.⁵

Az egykori kastélypark jobb időket is megélt kerti pavilonja

Forrás: Saját fénykép.

Az egykori bánlaki Karátsonyi-kastély megragadó hátsó díszkapuja

Forrás: Saját fénykép.

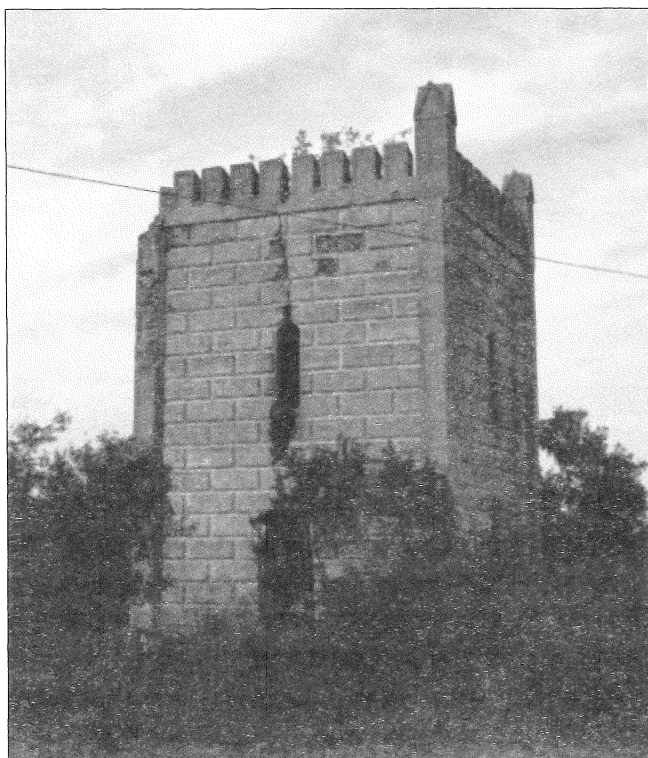

Az egykor pompás Karátsonyi-kastély és az elvadult kastélypark

Forrás: Saját fénykép.

⁴ Institutul Național al Patrimoniului: <http://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-TM.pdf> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

⁵ Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

Mementó – az egykori bánlaki Karátsonyi-uradalom határán álló őrház

Forrás: Saját fénykép.

Amint arról már szoltunk, Dócz (Dolaț) helységet a kincstártól a gróf Draskovich család vásárolta meg, amelynek két tagja, gróf Draskovich János és György 1786 és 1790 között németeket telepített le a faluban. A település következő földesura gróf Karátsonyi Lázár volt, aki 1800-ban vásárolta meg a helységet. Ezt követően Dócz a 19. században végig a Karátsonyi család birtoka volt.

A dóczi németek lélekszámának padása még a történelmi Magyarország fennállása alatt megindult, azonban a fogyás a második világháború végétől gyorsult fel. Csak a katonának besorozottak közül 41 férfi halt meg. Többen hadifogságba kerültek, közülük már nem tért vissza mindenki a szülőföldre. A szovjet Vörös Hadsereg közeledésének hírére a német lakosok egy része elmenekült a faluból, és új hazára főképp Németországban lelt. A szovjetek 1945. január 13–14-

én megkezdtek a dóczi német (17 és 45 éves kor közötti) férfiak és (17 és 35 éves kor közötti) nők deportálását a Szovjetunió munkatáborába. Az éhségtől, a kegyetlen bánásmódtól és a sanyarú körülményektől harminc fő halt meg. Ezt követte – 1951 és 1956 között – a helyi német lakosok román hatóságok általi deportálása a Bărăgan munkatáborába.⁶ Az 1970-es években Románia megállapodást kötött az NSZK-val: „család-egyesítés” címén, „fejpénz” ellenében minden évben meghatározott számú német hagyhatta el Romániát. Emiatt a helyi németek lélekszáma is csökkenésnek indult. Azonban a román kommunizmus bukását (1989) követően a helyben maradt németek zöme is Németországba telepedett át. Dócz ezen „exodus” által – az 1992. évi román népszámlálás szerint – román ajkú településsé vált. A németek szinte teljesen kivesztek a faluból, 2011-ben már csak 28 fő (5,3%) vallotta magát német nemzetiségűnek. A németekre már csak a 2011-ben felújított, Szűz Mária Szent Neve („Heilige Namen Maria”) tiszteletére felszentelt római katolikus templom emlékeztet.⁷

A kisszámú magyarság fogyása – akárcsak a németiség sorvadása – a román kommunizmus idején ment végbe. Az egy évszázad (1910–2011) alatt népességének 55%-át veszítette el Dócz, ahol a 2011. évi román census szerint mindössze a népesség 6,2%-a (33 fő) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Karátsonyifalva – korábbi nevén Ofszenicza – (Ofsenița), ahogyan azt a neve is mutatja, a Karátsonyi család birtoka volt. A grófi család a 19. század elején nyerte el a falut, ahová római katolikus vallású németeket telepítettek a pravoszláv vallású szerbek mellé, az ő népességük – feltehetően emiatt – idővel jelentősen visszaesett. A helység ezért németek által lakott faluvá vált.

A településen a 19. század elején letelepedett német lakosság „kálváriája” – akárcsak más németek által lakott helységé a környékben – a második világháború végén indult. Az első világháborúban 28 karátsonyifalvi német férfi halt meg, de a második világháborúban már 59 főre

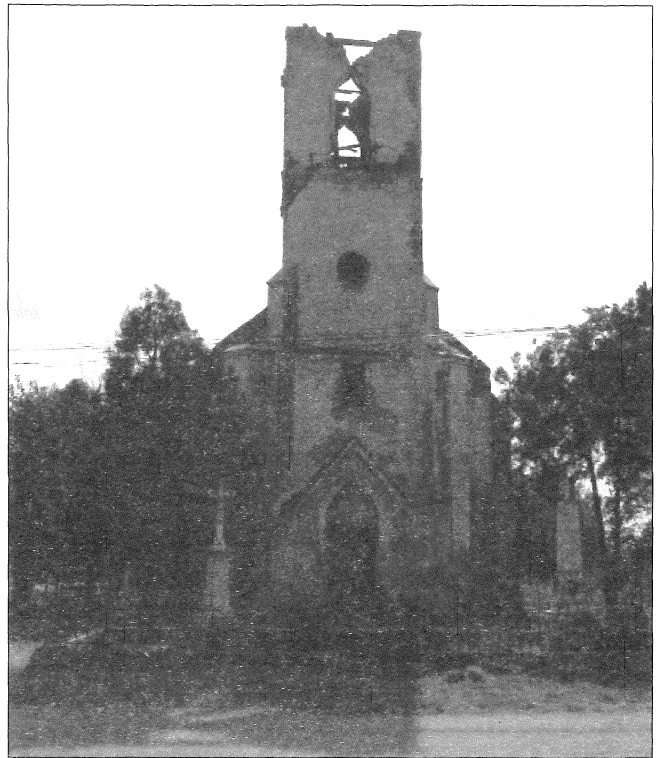
⁶ „So lang die sunne scheint“ (2016), *Die Autobiographie von Hans Niedermayer steht nun frei zum Herunterladen. 180 Jahre deutsche Einwohner in Dolatz*. <http://www.niedermayer-dolatz.de/> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

⁷ VOGEL, HEINZ: *Dolatz. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergotteshuser.ro/dolatz.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

emelkedett a harcokban elhunyt, illetve eltűnt helyi német férfiak száma.⁸ Ez azonban még csak a kezdet volt, mivel csak ezt követően indultak meg a szovjet hadsereg és a román hatalom deportálásai, majd a román kommunizmus idején a csendes sorvadás évtizedei.⁹ Az 1992. évi román népszámlálás szerint a többségi népcsoport – a német helyett – már a román volt. A 2011. évi román népszámlálás adatvédelmi okok miatt már nem mutatta ki a német nemzetiségűek számát, amely – a rendelkezésre álló statisztikai adatokból következtetve – már a három főt (!) sem érte el. Karátsonyifalva 1910 és 2011 között népességének 63,5%-át veszítette el. A helyi magyarság, amely 1910-ben még jelentősebb kisebbséget (17,6%) képezett, 2011-re mindössze hat főre (1,6%) zuhant vissza.

Karátsonyifalva múltját és jelenét leginkább az egykori, 1882-ben épített és Szent Vencel („Hl. Wendelin”) tiszteletére felszentelt római katolikus templom szimbolizálja. A településen korábban többséget alkotó németység a római katolikus felekezethez tartozott. A liturgikus nyelv akkoriban a német volt. Napjainkban már csak az épület falai állnak, azok is meglehetősen rossz állapotúak. Az 1991. július 12-én pusztító földrengés jelentős károkat okozott a templomban.¹⁰ Németek, illetve hívők már nincsenek; a templom egy német szórvány eltűnésének „mementója”.

Karátsonyiliget (Soca), akárcsak a szomszédos települések zöme a történelmi múltban – a 19. század hajnalától – a Karátsonyi család települése volt. Korábban a helység neve Szoka volt, és jobbára pravoszláv vallású szerbek által lakott falunak számított. A román kommunizmus bukását (1989) követő első román népszámlálás (1992) egyedülálló nemzetiségváltási folyamatot mutatott ki. Az addig többségi népcsoport, a szerb kisebbségbe került, de nem az ortodox hitű románsággal, hanem az ugyancsak ortodox tanítást követő ukránokkal szemben. A nemzetiségváltási folyamat okainak vizsgálata mindenképp egy kutatást igényelne. Röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy a 2011. évi román

Karátsonyifalva egykori római katolikus temploma

Forrás: Saját fénykép.

Karátsonyifalva egykori római katolikus templomának főhajója

Forrás: Saját fénykép.

⁸ ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (75). Hopsenitz*: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

⁹ ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (75). Hopsenitz*: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

¹⁰ VOGEL, HEINZ: *Ofsenitz. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro/ofsenitz.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

Az első világháborús emlékmű

Forrás: Saját fénykép.

népszámlálás szerint az ukránok alkották a település népességének zömét (225 fő/52,4%). Az ukránok ortodox templomát 2002-ben építették fel. A település jelentősebb magyar vonatkozással – régi, magyar néven kívül – nem rendelkezik. A helység egy évszázad alatt (1910–2011) népességének 59,7%-át (636 fő) veszítette el. Az eddigi utolsó román népszámlálás szerint jelenlegi népességéből alig 0,7% (3 fő) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Partos (Partoș) a 19. század elején a gróf Draskovich család birtoka volt, majd pedig a gróf Karátsonyi család kezébe került a jobbára ortodox hitű románok által lakott falu. A dualizmus (1867–1918) idején a nagyjából római katolikus vallású magyarság egyre jelentősebbé vált a településen, majd – 1910-re – a többségi népcsoporttá lett, a németekkel, a szerbekkel, de főképp a románokkal szemben. A magyarság számbeli csökkenése már az 1920. évi trianoni békeszerződés aláírását követően megindult. A település területe két részre szakadt. Maga a falu Romániáé lett, azonban a település külterületének számító – a 264 főt számláló Rákospusztá – a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került. Mindez azért jelentős, mert az elcsatolt külterület népességének zöme (182 fő) magyar anyanyelvű volt.¹¹ A településen még 1920-ban a románosság lett a többségi népcsoport, amely pozícióját napjainkig megtartotta. A számszaki adatokat tekintve elmondható, hogy a magyarság a két világháború között még próbált „megkapaszkodni”, azonban a román kommunizmus idején egyre inkább visszaesett a helyi magyarság száma és aránya a teljes népességen belül. A helység népességszáma egy évszázad (1910–2011) alatt 77,4%-kal (1268 fő) esett vissza. Mindez arra enged következtetni, hogy a román–szerb országhatárra szorított Partos minden bizonnyal nem rendelkezett nagy népességmegtartó erővel

Az egykori Bánlaki járás Romániához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)

Népszámlálás	Nemzetiség						
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Szerb	Egyéb
Bánlak	1457	6	3	–	1169	3	276
Dócz	532	33	28	–	444	Nincs adat.	Nincs adat.
Karátsonyifalva	374	6	Nincs adat.	–	330	Nincs adat.	Nincs adat.
Karátsonyiliget	429	3	Nincs adat.	–	105	82	Nincs adat.
Partos	371	55	–	–	244	Nincs adat.	Nincs adat.
Tolvád	1034	28	12	Nincs adat.	938	22	Nincs adat.
Összesen	4197	131	Nincs adat.	Nincs adat.	3230	Nincs adat.	Nincs adat.

Forrás: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

¹¹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 613. p.; VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó. Budapest – Csíkszereda, 2000. 451. p.

egyik népcsoport esetében sem. A magyarság 2011-ben mindössze a népesség 14,8%-át (55 fő) alkotta.

Amint azt már említettük, a járás feltehetően legrégebbi települése Tolvád (Livezile) lehetett. A falut II. József, a „kalapos király” regnálása (1780–1790) idején vásárolta meg a Gyertyánffy család, majd egy kúriát is épített a településen. Tolvád zömében románok által lakott helység volt, de jelentősebb számú német és szerb kisebbség is élt itt. Erről tanúskodik a településen ma is álló három – román ortodox, római katolikus és szerb pravoszláv – templom. A jobbára római katolikus magyarság csak a negyedik legjelentősebb népcsoport volt. Tolvád egy évszázad (1910–2011) alatt népességének közel felét (931 fő/47,4%) veszítette el. Az eddig legutolsó román népszámlálás (2011) szerint a helyi magyarság (28 fő/2,7%) nem képezett jelentősebb kisebbséget.

A magyarság korábban – Partost kivéve – nem alkotott számottevő népcsoportot a térségben. Egy évszázad alatt a németiség jóformán kiveszett, a magyarság és a szerbség visszaszorult. A románok bár többséget képeznek, egyes falvakban stagnál, más településeken csökken a számuk.

IV. Az egykori Bánlaki járás ma Szerbiához tartozó települései – Trianon után

Torontál vármegye Bánlaki járásának másik fele az újonnan megalakult délszláv állam része lett. Számszerűsítve: a trianoni békeszerződés tizenegy települést ítélte a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság javára. Ebből – 1910-ben – négy település volt német, három (Ólécz, Torontálújfalva és Ürményháza) magyar, valamint kettő-kettő román és szerb többséggel bíró helység. Sietünk hozzátenni, hogy az előbbi statisztika egy kissé elnagyolt, mivel a községek zömében több nemzetiség is élt, kevés volt a homogén, egy népcsoportnak otthont adó település.

A napjainkban Szerbiához tartozó területhez 1920-ban négy jobbára német ajkú település ke-

rült. Ezek Györgyháza, Istvánvölgy, Szécsenfalva és Zichyfalva.

Györgyháza (Велика Грета/Velika Greda) német többségű falu volt, jelentős magyar kisebbséggel. A két népcsoport a római katolikus felekezethez tartozott. A településen még 1912-ben építettek egy imaházat, azt 1949-ben le kellett bontani. A német népcsoport ekkora már elmenekült a faluból, vagy a jugoszláv partizánok bosszújának esett áldozatul. A magyarság a településen maradhatott, de az imaház lebontása után a magyar hívek Zichyfalvára jártak szentmisére. A mai templomot 2005-ben építették, és Sárlos Boldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját július 2-án tartják. Liturgikus nyelve a magyar. Jelenleg nem önálló plébánia, Zichyfalva leányegyháza.¹² A második világháborút követően a faluba betelepített szerbek kerültek túlsúlyba. Szerb pravoszláv templomukat Nagyboldogasszony („Успенье Пресвете Богородице”/„Uspenje Presvete Bogorodice”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 28-án tartják.¹³

Györgyháza – amellett, hogy német anyanyelvű közössége kiveszett – azon kevés település közé tartozik, amelynek egy évszázad alatt (1910–2011) valamelyest (24 fő/2,1%) növekedett a népességszáma. A nemzetiségi struktúra viszont kétséget kizáróan egyhangúbbá vált.

Istvánvölgy (Хаджучица/Hajdučica) a történelme folyamán több népcsoportnak is otthont adott, így németeknek, szlovákoknak, magyaroknak és szerbeknek. A sokszínűség a felekezeti életben is megnyilvánult. A domináns vallási közösségek a római katolikus, az ágostai hitvallású evangélikus, valamint a pravoszláv volt. Mivel a németiség a második világháború végóráiban, illetve azt követően ebből a faluból is kiveszett, a szlovákság lett a legjelentősebb népcsoport. A jelenleg is a többséget képező szlovákok az ágostai hitvallású evangélikus templomukat még 1863-ban építették. Tornyát valamivel később, 1895-ben toldották hozzá. A közelmúltban – 2009-ben – új templomot építettek a régi helyére, azonban a régi templom tornyának tetőszer-

¹² Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 2.)

¹³ Velika Greda. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/velika-greda/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

kezetét az új épületre helyezték rá. A szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A településen álló szerb pravoszláv monostor mellett egy zárda is működik, ahol ortodox nővérek élnek.¹⁴ A német és a magyar népesség a római katolikus felekezethez tartozott. Az imaház még az első világháborút megelőzően az iskolában létesült. A jelenlegi imaházat 2006-ban újították fel. Titulusa a Rózsafüzér Királynője. Ünnepnapiját október 7-én tartják. Nem önálló plébánia, jelenleg Ürményháza leányegyháza, liturgikus nyelve a magyar.¹⁵

Istvánvölgy tipikus bánáti magyar szórványtelepülés. A magyarság népességszáma a trianoni békeszerződés aláírása utáni évtizedekben sorvadásnak indult. Napjainkban a magyar nyelvet már jórészt csak az idősebbek beszélik, a fiatalok jobbjára csak nevükben magyarok. A jobb megélhetés miatt nemcsak a fiatalok, már a középkorúak is elvándorolnak a faluból. Az elsődleges célpontok Versec (Вршац/Vršac) és Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) városok. Napjainkban alig maradt néhány magyar család a településen.¹⁶ A magyar nyelv használatát jórészt a római katolikus szentmisék biztosítják. A falu műemlékei közül a Dungyerszky-kastély említésre méltó.

Istvánvölgy egy évszázad (1910–2011) alatt népességének harmadát (569 fő/33,1%), továbbá a német anyanyelvű – többségi – lakosságát veszítette el.

Szécsenfalva (Дужине/Dužine) egykori német lakossága a római katolikus felekezethez tartozott. Kezdetben az iskola látta el az imaház funkcióját is, majd 1900 és 1902 között felépítették a római katolikus templomot, amelyet Szűz Mária, Keresztények Segítsége („Maria, Hilfe der Christen”) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapiját október 1-jén tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A településen a jugoszláv partizá-

nok a második világháború végén internálótáborhoz hozták létre, ahol a korábban el nem menekült német lakosságot tartották embertelen körülmények között. A tábor megszüntetése után annak életben maradt lakóit az istvánvölgyi, majd pedig a rezsőházi (Книћанин/Книћанин) táborba vitték. A templomot – miután a németek a településről „kivesztek” – 1952-ben lerombolták.¹⁷ A falu utolsó papja, Eck György plébános (Szárca 1882. november 22. – 1945. elején) az itteni gyűjtőtáborban hunyt el.¹⁸ A németek helyére szerbeket telepített az államhatalom.

Szécsenfalva egy évszázad (1910–2011) alatt népességének zömét (514 fő/77,8%) elveszítette. Emellett a nemzetiségi struktúra is jelentősen átalakult. Ahogyan azt már említettük a római katolikus németek helyére szerbeket telepítettek.

Zichyfalva (Пландиште/Plandište) – az 1910. évi népszámlálás adatai szerint – ugyancsak német anyanyelvi többségű népességgel rendelkezett. A településen egykor többséget alkotó németek a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot – amely számos bánáti „társával” ellentétben csodával határos módon megmaradt – 1812-ben építették, és 1813. november 28-án szentelték fel a Rózsafüzér Királynője („Rosenkranzfest”) tiszteletére. Ünnepnapiját október 7-én tartják. A liturgikus nyelve egykoron a német volt, jelenleg a magyar. Jelenleg önálló plébánia.¹⁹ Anno, a római katolikus templom körüli téren, az Erzsébet-ligetben állították fel előbb – 1900-ban – Erzsébet királyné, utóbb – 1906-ban – pedig I. Ferenc József osztrák császár (1848–1916) mellszobrát. Ezek az alkotások már rég nincsenek meg.²⁰ A napjainkban többséget alkotó szerbség a szerb ortodox egyházhoz tartozik. Bizánci stílusú, kupolás szerb pravoszláv templomukat 2004-ben szentelték fel – a 17. században élt – Bánáti Szent Rafael („Преподобног Рафаила банатског”/

¹⁴ Hajdučica. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/manastiri/hajducica/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

¹⁵ Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/> (Letöltés ideje: 2017. július 14.)

¹⁶ SZELI BALÁZS: *Istvánvölgy, Ürményháza és Óléc. Munka nélkül végünk van!* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben*. I. kötet. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 83–86. pp.

¹⁷ ERŐS 1993, 404–405. pp.

¹⁸ BÓKA. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

¹⁹ ZICHYFALVA. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²⁰ REISZIG 1912, 136–137. pp.

„Prepodobnog Rafaila Banatskog”) tiszteletére. Ünnepnapiját augusztus 29-én tartják.²¹

Zichyfalva is azon kevés település közé tartozik, amelynek népességszáma egy évszázad (1910–2011) alatt növekedett (974 fő/25,4%), azonban az etnikai struktúra teljesen megváltozott.

A magyarság – 1910-ben – három településen alkotott többségi népcsoportot, ezek a falvak Óléc, Torontálújfalva és Ürményháza voltak. Az előbbi helységek közül – 2011-ben – már csak Ürményháza tudta a római katolikus magyarság megtartani a pozícióját.

Óléczen (Стари Лец/Stari Lec) számos műemlék tanúskodik a magyarság (egykori) jelenlétéről. Annak ellenére, hogy a magyarok mellett németek, szerbek, de még – kisebb számban – bolgárok is éltek, Óléczen több főúri kastély is található. Az egyiket, idősebb Dániel Pál 1890-ben, a másikat – a falu külterületén fekvőt – Botka Béla 1904-ben építtette. A harmadik, Dániel János kastélya, 1894-ben épült. A negyedik, a falun kívül, ugyancsak egy Dániel-kastély volt.

Óléc jobbára római katolikus magyarok és németek által lakott falu volt. Római katolikus templom nem volt a településen, csak imaház. „Az imaház alapja már 1855-ben állt. Az iskola termében tartottak szentmiséket 1948-ig. Az Apostoli Kormányzás 1964-ban megvette azt a lakóházat, amely imaházként szolgált, ezt 1989-ben újjáépítették és tornyot emeltek fölé.”²² Az imaházat Kisboldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját szeptember 8-án tartják. A liturgikus nyelv a magyar és a bolgár. A szerbek bizánci stílusú, kupolás, szerb ortodox templomukat csak 1995-ben kezdték el építeni, és 1997-ben szentelték fel Urunk színeváltozása („Преображења Господњег”/„Preobraženja Gospodinjeg”) tiszteletére. Ünnepnapiját augusztus 19-én tartják.²³

A második világháború idején, illetve azt követően a németek „eltűntek” a faluból. A szerbség – a második világháború utáni betelepítések miatt –

növelte népességszámát. Ugyanakkor a magyarság sorvadása is szemmel látható. Vannak ugyan magukat magyaroknak valló személyek a faluban, de már kevésbé beszélnek a magyar nyelvet. Közel hat magyar család él Óléczen, de inkább szerbül beszélnek. Ennek egyik oka az oktatás helyzetében keresendő. Magyar nyelvű oktatás már nincs, ráadásul a szerb oktatás is veszélyben van, mivel kevés a gyermek a településen. A magyarok számára a részben magyar nyelvű szentmisék biztosítják a „megmaradást”. Magyar plébános Bókáról jár át a faluba, de csak ritkán, meghatározott időközönként, illetve eseményekkor.²⁴

Óléc népességszáma is megfogyatkozott (183 fő/16%) egy évszázad (1910–2011) alatt. A legszembetűnőbb változást azonban a nemzetiségi szerkezet mutatja. A németiség eltűnt, a magyarság többségből kisebbséggé változott. A településen – habár népességszámuk csökkent – a szerbség képviseli a többséget.

Torontálújfalut (Марковићево/Markovićevo) 1910-ben jobbára római katolikus magyarok és kisebb részben – ugyancsak katolikus – németek lakták. A felekezeti élet 1839-ben indult meg, amikor a helyi iskola az imaház funkcióját is ellátta. A lakosság felekezeti életét megnehezítette, hogy a második világháború után lerombolták a szomszédos Szécsenfalván a római katolikus templomot, ahová a helyiek átjártak szentmisékre. Torontálújfalva 1940 és 1944 között Szécsenfalva leányegyháza volt, de 1942-től már nem tartottak szentmisét a faluban.²⁵

A szécsenfalvi templom lerombolása után a helyi imaház is romba dőlt, a római katolikus hívők szétszóródtak. Az új imaházat csak 1977-ben alakították ki egy lakóházból, mellette egy haranglábat is építettek. Az imaház védőszentje Alexandriai Szent Katalin. Ünnepnapiját november 25-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Torontálújfalva jelenleg Zichyfalva leányegyháza.²⁶

²¹ Plandište. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/plandiste/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²² Bóka. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

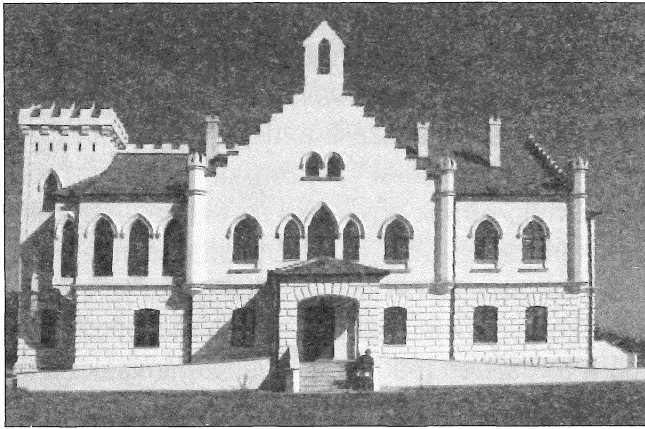
²³ Stari Lec. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/stari-lec/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²⁴ SZELI 2016, 83–86. pp.

²⁵ ERŐS 1993, 317–319. pp.

²⁶ Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.), ERŐS 1993, 317–319. pp.

A felújított, egykori Botka-féle kastély Ólécz határában

Forrás: Saját fénykép.

Az egyik, egykori Dániel-féle kastély Óléczen, ma pszichiátriai intézet

Forrás: Saját fénykép.

A másik, egykori Dániel-féle kastély Óléczen, ma pszichiátriai intézet

Forrás: A Zichyfalvai Község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/turizam-plandiste/foto-galerija/znamenitosti/dvorci-plandiste/> (2018. április 27.)

A túlsúlyba került szerbség 1977-ben egy szerb ortodox imaházat létesített a településen. Erre a célra ugyancsak egy lakóházat építettek át, amelyet Keresztelő Szent János („Светог Јована Крститеља”/„Svetog Jovana Krstitelja”) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepe napját július 7-én tartják.

Torontálújfalut megtizedelte a „fehér pestis”, azaz a népességfogyás. Egy évszázad (1910–2011) alatt népességének 76,1%-át (503 fő) elveszítette, emellett a magyarság is igencsak megfogyott.

A 19. század elején alapított Ürményháza (Јерменовци/Jermenovci) a történelmi Toron-

tál vármegye egyik legdélebbi magyar pontja. Magyar lakossága a római katolikus felekezethez tartozik. A községbeli első római katolikus templomot még 1835-ben létesítették. A jelenlegi templomot 1866-ban építették, és a közelmúltban, 2011-ben újították fel. A római katolikus templom védőszentje: Szent Anna, a Boldogságos Szűz Édesanyja. Ünnepe napját július 26-án tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Ürményháza jelenleg a Nagybecskereki Egyházmegye egyik önálló plébániája.²⁷

Ürményháza legjelentősebb demográfiai problémái a következők: „A legnagyobb veszély itt is az elnéptelenedés, a helybeliek elvándorlása. Mivel olcsók a házak, Ürményházán sok belgrádi vesz ingatlant, víkendházként használják őket. A szomszéd falvakból, mindenekelőtt a csatorna túloldalán Újsándorfalvából (Janošik) szlovákok is vásárolnak itt, de ők már állandóra – ide költöznek. [...] A fiatalok 70 százaléka azonban már elköltözött innen, menekülnek, még akkor is, ha ez nem jelent megoldást! Katasztrófahelyzet! Helyben vágják alattunk a fát, az illetékesek előrehaladásra, fejlődésre nem adnak esélyt, ez a legnagyobb gond. [...] Az állami földet fölvasárolták a mágnsok, a fiatalok egyszerűen nem tudnak hol dolgozni. [...] Nincs munka, nincs biztonság, a fiatal emberek elköltöznek. Higgyék el, meg fog szűnni az iskolánk, nincsenek gyerekek, nincs semmi, végünk van! Pedig egy kis, gazdag falu volt ez...” – nyilatko-

²⁷ Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/> (2021. április 27.)

zött szomorúan a Magyar Szó munkatársának Szabó János helyi vállalkozó.²⁸

Habár a jobbára magyarok által lakott Ürményháza egy évszázad (1910–2011) alatt népességének közel felét (701 fő/43,6%) elveszítette, az egyik utolsó, magyar „déli végvárként” küzd a megmaradásért.

A románság – 1910-ben – két településen képezett többséget, Nagymargitán és Szentjánoson.

Nagymargita (Маргита/Margita) románsága, a szerbség javára, elveszette többségét. A településen egykoron többséget képező románság a román ortodox egyházhoz tartozik. Templomukat 1899-ben építették. A településen túlsúlyba került szerbek a barokk stílusú, szerb pravoszláv templomot 1810-ben építették, és a Szentháromság („Света тројица”/„Sveta Trojica”) tiszteletére szentelték fel.²⁹ Ünnepnapiját rendszerint a pünkösd utáni vasárnap tartják.

Nagymargita népességszáma jelentősen „megtizedelődött” egy évszázad (1910–2011) alatt. A lakosság fele (923 fő/50%) „eltűnt” a faluból.

Annak ellenére, hogy az egyik legjelentősebb népességszám-csökkenés Szentjános (Барице/Barice) településhez kapcsolható, a románság még tartja többségi pozícióját. A falu népessége egy évszázad alatt több mint kétharmadával (1052 fő/67,1%) esett vissza. Az 1830-ban épített, barokk stílusú román ortodox templom minden bizonnyal a helyi románság legjelentősebb mentsvára.

A szerbség, akárcsak a románság – 1910-ben – két településen képezett többséget, Kanakon és Nagygyájon. Kanak (Конак/Konak) egykori német lakói, valamint a bolgárok és a magyarok a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1895-ben építették, korábban csak imaház állt a faluban. A templom védőszentje Keresztelő Szent János. Ünnepnapiját június 24-én tartják. A liturgikus nyelv napjainkban a magyar és a bolgár. Kanak nem önálló

plébánia, jelenleg Bóka leányegyházának minősül. A szerbek a pravoszláv templomot 1753-ban építették, majd 1879-ben újjáépítették. Az ortodox templom 2009. október 22-én a torony felújítása közben összeomlott, ezért jelentős felújításra szorult. A templomot Szent Száva („Свети Сава”/„Sveti Sava”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját január 27-én tartják.³⁰

Kanak magyarsága a Bánát egyik legveszélyeztetettebb szórványának számít. Mivel nincsen munkalehetőség, a megélhetés nem biztosított, ezért sokan elhagyják a falut. Sokan vándoroltak el például Szabadkára (Суботица/Subotica), de többen a külföldi boldogulást választották, és meg sem álltak az Egyesült Államokig vagy Ausztráliáig. A falu sokáig többnemzetiségű volt, azonban a németek a második világháború végén, illetve azt követően „eltűntek” a faluból. A többi népcsoport – szerbek, bolgárok, illetve magyarok – megmaradtak ugyan, de napjainkban inkább csak szerbül beszélnek egymás között. A Magyar Szóban megjelent, a helyi közösség elnökével készült interjú sokat mond, pláne, ha hozzátesszük, hogy az alany szerbül nyilatkozott, mert így könnyebben megérteti magát: *„Szinte mindenki földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkozik, de ettől függetlenül egyik napról a másikra élünk. A magánosítás idején változott meg minden. Ugyan dolgozunk, de a legtöbb polgár a szociális segélyből él. Nemzetiségre való tekintet nélkül, mindannyian nagyon szegények vagyunk. Messze van a város, és mint minden más falu, előregedik a település.”*³¹

A falu magyarságának helyzetéről beszédes adat, hogy a római katolikus templomba szentmisére már csak néhány idősebb asszony jár. A helyi általános iskolában már az 1980-as évek óta szerb nyelven folyik az oktatás. Igaz, lehet magyart tanulni, de csak mint fakultatív nyelvet. Sajnos, a diákok egymás között inkább szerbül beszélnek, és minden tanév elején szinte előről kell kezdeni a magyar nyelv oktatását, mert nem gyakorolják a nyelvet. Az órák ugyanakkor

²⁸ SZELI 2016, 86. p.

²⁹ Margita. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/margita/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁰ Konak. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/konak/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³¹ TÓMÓ MARGARÉTA: Kanak. Szerbül értik meg egymást. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 88. p.

lehetővé teszik a magyar kultúra megismerését. Ami viszont mindenképp pozitív, hogy „a faluban egyáltalán nincs előítélet, elfogadjuk egymást, mindenkit olyannak, amilyen, nemzetiségre, valásra, szociális helyzetre való tekintet nélkül.”³² Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy „ma, ha két magyar találkozik egymással, szerbül beszél-

getnek.”³³ Ráadásul a településen – már hosszú évek óta – a Magyar Szó című újságot sem lehet beszerezni.³⁴

Kanak népessége is megfogyatkozott egy évszázad (1910–2011) alatt, a népesség több mint felét (1051 fő/57,5%) a „fehér pestis” emésztette fel.

Az egykori Bánlaki járás Szerbiához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)*

Népszámlálás	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
Györgyháza	1 158	136	4	16	10	5	799	188
Istvánvölgy	1 150	116	5	459	4	Nincs adat.	391	Nincs adat.
Kanak	777	258	6	10	11	13	306	173
Nagygáj	560	12	Nincs adat.	Nincs adat.	4	Nincs adat.	464	Nincs adat.
Nagymargita	924	85	Nincs adat.	6	246	Nincs adat.	383	Nincs adat.
Óléc	963	94	3	8	Nincs adat.	7	201	Nincs adat.
Szécsefalva	147	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	85	Nincs adat.
Szentjános	516	7	Nincs adat.	Nincs adat.	432	Nincs adat.	42	Nincs adat.
Torontálújfalú	160	39	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	102	Nincs adat.
Ürményháza	905	557	Nincs adat.	79	20	4	102	Nincs adat.
Zichyfalva	3 825	213	9	41	64	13	2343	1 142
Balátpuszta	238	6	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	214	Nincs adat.
Biószeg	272	Nincs adat.	Nincs adat.	4	Nincs adat.	Nincs adat.	246	Nincs adat.
Laudontanya	21	–	–	–	3	–	18	–
Rárós	497	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	478	Nincs adat.
Összesen	12 113	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	6174	Nincs adat.

Forrás: A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlöje Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztisztületi tagja.

* A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak település-soros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők.

³² Tóth 2016, 90. p.

³³ Tóth 2016, 90. p.

³⁴ Tóth 2016, 90. p.

A román határra szorult Nagygájon (Велики Гай/Veliki Gaj) is jelentős változások mentek végbe egy évszázad alatt. A szerbség bár megtartotta a vezető helyét a településen, valamint szinte kizárólagos népcsoporttá vált, népességszáma drámai visszaesést mutat. A pravoszláv szerbek a barokk stílusú, szerb ortodox templomukat 1854-ben építették, és Szent Péter és Szent Pál apostolok („Святых апостола Петра и Павла”/„Svetih apostola Petra i Pavla”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – az ortodox liturgia szerint – július 12-én tartják.³⁵

A településen egykor jelentősebb számban élő németek a római katolikus felekezethez tartoztak. Templomukat még 1854 és 1855 között építették, és 1856-ban Szűz Mária Szent Neve („Heilige Namen Maria”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját szeptember 12-én tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A római katolikus templomot az 1950-es években – romos állapota és a „politikai nyomás” miatt – lebontották. Ekkor pusztultak el az 1832 óta vezetett római katolikus anyakönyvek is.³⁶ A falu „utolsó plébánosát, Kornauth Józsefet (Sopron, 1872. március 7. – Nagymargita, 1945. június 27.) 1944 őszén a szerb partizánok a nagymargitai gyűjtőtáborba hurcolták, ahol először éhhalálra ítélték, majd agyonverték.”³⁷ Nagygáj hivatalosan Zichyfalva plébániájához tartozó, egykoron jelentős, napjainkra azonban már szervezett egyházközség nélküli település.

Az egykori Bánlaki járás települései közül Nagygáj népessége tizedelődött meg leginkább egy évszázad (1910–2011) alatt. Népességének túlnyomó többségét (2370 fő/80,9%) felemésztette a népességfogyás, amelyet nemcsak a német népcsoport „felszívódása”, hanem a periférikus helyzet is elősegített. A település egykoron egy szép, gazdagon berendezett Dániel-kastélynak és csodás kastélyparknak adott otthont. Napja-

inkban csak a park és annak régi fái árulkodnak a múlttól.

Leltárszerű munkánk végére érve érdemes kiemelni, hogy az etnikai térszerkezet megváltozását a túlnyomórészt szerbek által lakott ún. „telepesfalvak” is elősegítették, amelyeket egyes történelmi települések külterületéből alakítottak ki.

Balátpuszta (Купиник/Kupinik) az első világháborút követően lett önálló település, ahová 1921-ben – Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból származó – szerbeket telepítettek le.³⁸ Később macedónok is érkeztek a faluba, ahonnan a magyarság a két világháború között teljesen kiveszett. Népesedéstörténetileg érdekes lehet, hogy a korábban Nagygáj község részét képező Balátpuszta, illetve annak elődje már a török kort megelőzően is létezett. A település a 18. századra elnéptelenedett. Csak a 18. század végén kezdett ismét benépesülni, ekkortól már két részből állt, úgymint Nagybalát- és Kisbalátpusztából. Az 1910. évi magyar népszámlálás mindkét részt mint Nagygáj külterületét említette, népszámlálási adataik Nagygájnál kerültek feltüntetésre.

Nagybalátpusztán 449 fő élt, ebből 427 fő (95,1%) volt magyar, Kisbalátpusztán mindössze 149 fő lakott, ebből 133 fő (89,3%) volt magyar anyanyelvű személy. Nagybalátpusztán a népesség 88,2%-a (396 fő), Kisbalátpusztán pedig a népesség 81,9%-a (122 fő) tartozott a római katolikus felekezethez.³⁹ Az előzőekből kiténik, hogy az etnikai struktúra jelentős változáson esett át.

A településen élő szerbek pravoszláv templomukat – bizánci-szerb stílusban – 1935 körül építették, és Kisboldogasszony, azaz Szűz Mária születésnapja („Рођење Пресвете Богородице”/„Rođenje Presvete Bogorodice”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – a szerb ortodox liturgia szerint – szeptember 21-én tartják.⁴⁰ Liturgikus nyelv a szerb.

³⁵ Veliki Gaj. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/veliki-gaj/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁶ ERős 1993, 704–706. pp.

³⁷ Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.), ERős 1993, 704–706. pp.

³⁸ Kupinik. Zichyfalva község elektronikus oldala:

<http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/kupnik-balad-aleksandrov-gaj/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 612–613. pp.

⁴⁰ Kupinik. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/kupinik/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

Rárós (*Милетићево/Miletićevo*) egykoron Partos része volt. Amint azt már említettük, Partos Románia része lett, viszont Rárós a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság részévé vált. A településre 1921-ben Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból, valamint a délszláv állam más részeiből szerbek érkeztek, és itt lettek új otthonra.⁴¹ A szerbek pravoszláv templomukat 1935 körül építették, és Szent Illés próféta („Пропока Илије”/„Propoka Ilije”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját az ortodox liturgia szerint augusztus 2-án tartják.⁴²

Zichyfalva külterületén két telepesfalut is alapított a délszláv hatalom. Az egyik Biószeg, a másik Laudontanya.

Biószeg (*Банатски Соколац / Banatski Sokolac*) az első világháború után vált önálló településsé, ahová 1921 és 1926 között – ugyancsak Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból, valamint a délszláv állam más részeiből – szerbeket telepítettek.⁴³ A „hagymakupolás honfoglalás” 2012 környékén vált teljessé. Ekkor építették fel a szerbek pravoszláv templomukat, amelyet Szentéletű Paraszkéva („Свете Петке Параскеве”/„Svete Petke Paraskeve”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – az ortodox liturgia szerint – október 27-én tartják.⁴⁴

Laudontanya (*Лаудоноваци/Laudonovac*) népesedéstörténete igazi unikumnak számít. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején Zichyfalva külterületeként annak adataiban szerepelt. Ekkor 203 fő élt a településrészen, ebből 131 fő (64,5%) volt német, 46 fő (22,7%) magyar, 24 fő (11,8%) szlovák, valamint 1-1 fő (0,5%-0,5%) román, illetve szerb anyanyelvű személy.⁴⁵

A települést 1883 és 1893 között létesítették, és egy holland mérnökről, gróf Laudonról nevezték el. A mérnököt egy holland cég azért küldte, hogy a mélyben lévő vízkészletek artézi kutakkal történő kiaknázása végett elősegítse a mezőgazdasági termelést, illetve öntözést.⁴⁶ A holland társaság bérbe vette a Zichyfalva közelében fekvő „Nagy-rétet” („Veliki rit”), a mai „Alibunári-rétet” („Alibunarski rit”), és napszámosokat telepített ide.

Laudont a holland cég képviselőjeként a rizstermesztés meghonosításával bízták meg, ezért a mérnök embereket toborzott, és artézi kutak fúrására képezte ki őket. Nevéhez fűződik az első zichyfalvi artézi kút fúrása is (1886). Laudon igyekezett a Delibláti-homokpuszta akácfaiból ecetet is előállítani, azonban ehhez a művelethez nem volt elegendő víz, így az nem valósult meg.⁴⁷

Napjainkban már hihetetlenül hangzik, de 1909-ben a településrészen iskola is nyílt. Az 1960-as évekig már a szerb nyelvű oktatás is megszűnt.⁴⁸ A településre – 1920-tól – a jobbra német lakosság mellé egyre inkább kezdett a szerbség is betelepülni. Azonban a második világháború végóráiban, illetve azt követően a németek kivesztek a faluból, ezért a szerb lett a domináns népcsoport.

A történelmi okok mellett más szempontok is csökkentik a helység népességszámát. A rossz infrastrukturális adottságok, a magas talajvíz szintén nehézségeket okoz a helyieknek. A településen „egyházi élet” sincs, így például nincs (ortodox) templom, haláleset alkalmával a halottat a közeli Nagymargita temetőjében hantolják el. A faluban továbbá nincs bolt, orvosi rendelő, közművesítés, de még telefon sem.

⁴¹ *Miletićevo*. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/miletichevo/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴² *Miletićevo*. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/miletichevo/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴³ *Banatski Sokolac*. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/banatski-sokolac/> (Letöltés ideje: 2017. július 17.)

⁴⁴ *Banatski Sokolac*. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/banatski-sokolac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 612–613. pp.

⁴⁶ MILLEKER, FELIX: *Geschichte der Gemeinde Mariolana*. Genealogy.net: <http://ofb.genealogy.net/zichydorf/geschichte.php> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁷ *Laudonovac*. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁸ *Laudonovac*. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

Laudontanyát egykoron vasút kötötte össze Zichyfalvával és Versecével, de ez a vonal már nem működik. A helység állomásának is csak a falai, jobban mondva: romjai állnak. Az egyre fogyat-

kozó – jórészt szerb ajkú – népesség főleg állattartással, így például szarvasmarhák tartásával foglalkozik. A jószágokat Zichyfalván és Versecen (Вршац/Vršac) szokták értékesíteni.⁴⁹

⁴⁹ Laudonovac. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

V. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1882

A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda. Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: Magyarország' s a hozzá kapcsolatos tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdonosa, Pest, 1839

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. I. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. II. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. III. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

GYÉMÁNT RICHÁRD: Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásában. Második kiadás. Históriaantik Könyvkiadó, Budapest, 2018

HARASZTHY LAJOS: Torontál vármegye története 1867-től. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest, 1999

KOGUTOWICZ MANÓ: Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905

NAGY IVÁN: Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Hetedik kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860

REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlöje Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

SEBŐK LÁSZLÓ (szerk.): Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. Teleki László Intézet – KSH Levéltár, Budapest, 2005

SZELI BALÁZS: Istvánvölgy, Ürményháza és Óléc. Munka nélkül végünk van! In: FODOR ISTVÁN (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Magyar Szó. Újvidék, 2016

TÓMÓ MARGARÉTA: Kanak. Szerbül értik meg egymást. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016

VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850–2002 között. Teleki László alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest – Csíkszereda, 2000

VÁLYI ANDRÁS: Magyar Országának leírása. Első kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796

VÁLYI ANDRÁS: Magyar Országának leírása. Harmadik kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799

V. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/>

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs>

A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs>

Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től ki-egészített adatai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro>

Institutul Național al Patrimoniului: <http://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-TM.pdf>

Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg

MILLEKER, FELIX: *Geschichte der Gemeinde Mariolana*. Genealogy.net:

<http://ofb.genealogy.net/zichydorf/geschichte.php>
 Setschanfeld: <http://72.29.73.247/~setschan/anichols/>
 „So lang die sunne scheint“ (2016), *Die Autobiographie von Hans Niedermayer steht nun frei zum Herunterladen. 180 Jahre deutsche Einwohner in Dolatz.* <http://www.niedermayer-dolatz.de/>

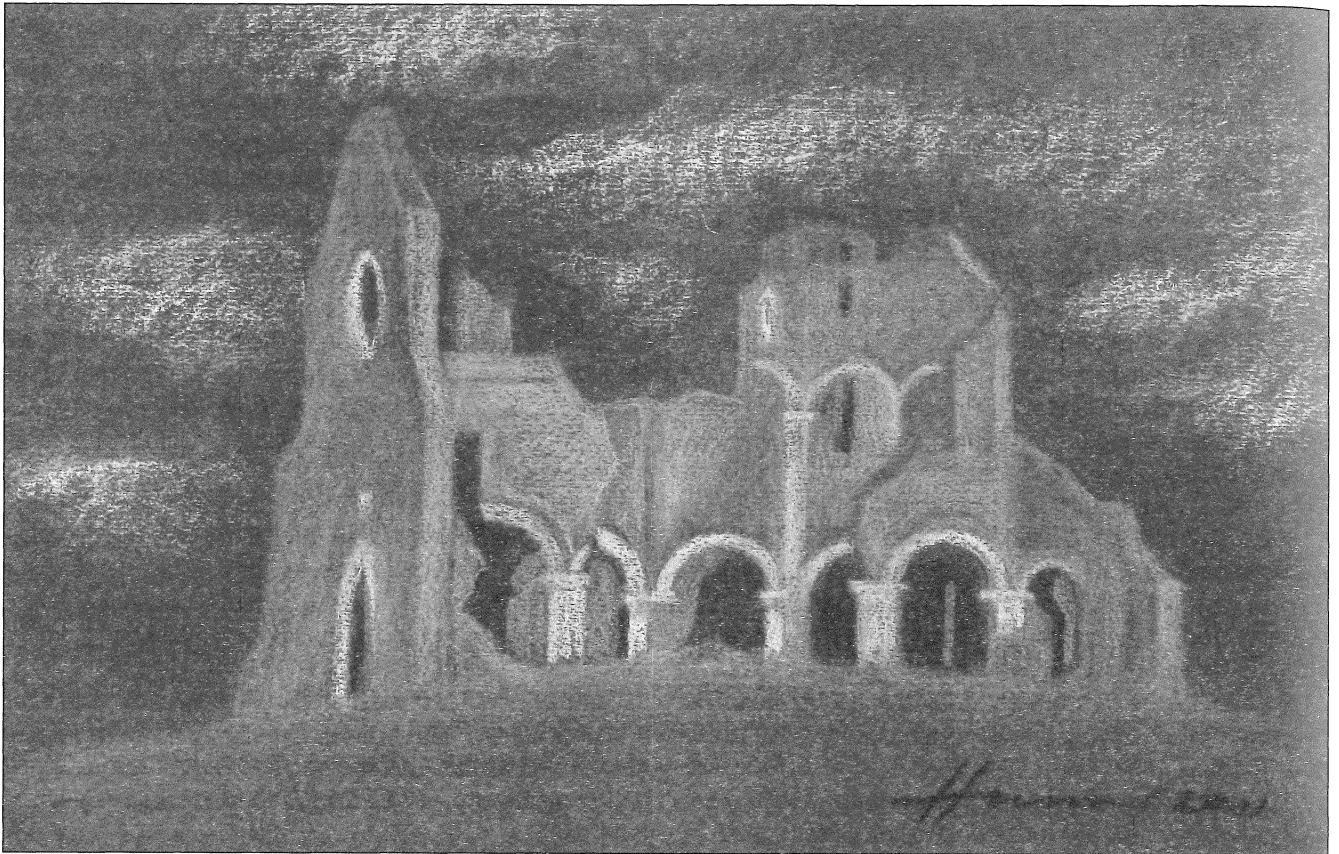
Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/>

VOGEL, HEINZ: Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro>

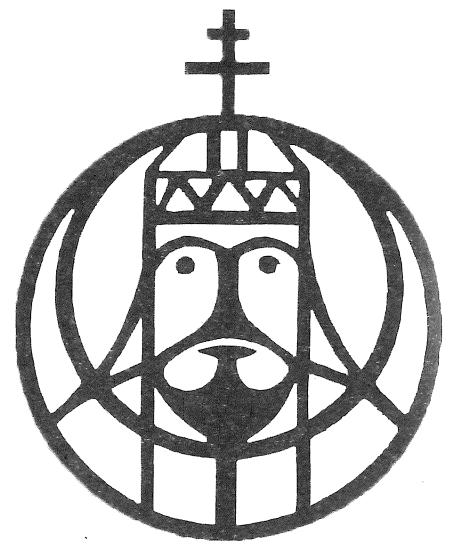
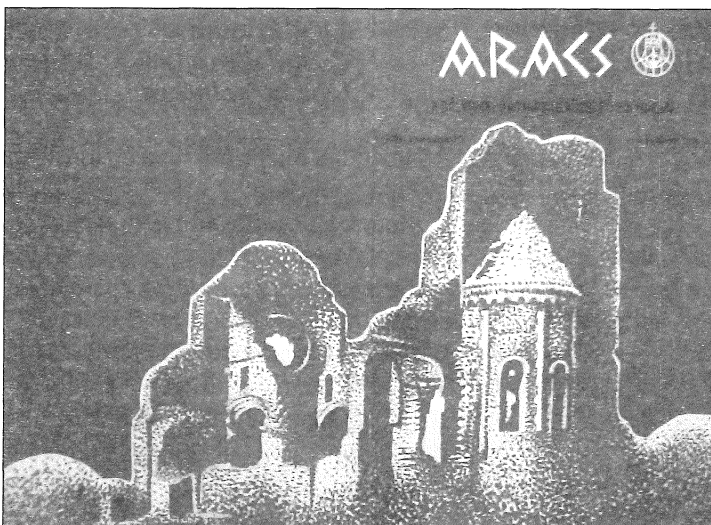
Zichyfalva község elektronikus oldala:

<http://plandiste-opstina.rs>

ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (75). Hopsenitz:* <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm>

Az aracs pusztatemplom

Az Aracs első számának fedlapja és a Szent Istvánt ábrázoló logó